

ERIK ANNERS:

Demokratin och rättsstaten

Professorn i rättshistoria, Erik Anners, kritiserar den socialdemokratiska skattepolitiken hårt och i synnerhet förslaget att införa solidariskt betalningsansvar mellan makar alternativt inom familjen. Kollektivt straff- och skatteansvar, generalklausuler med godtycket i högsätet och skatteuttag till – och över – utplundringens gräns är oförenliga med en rättsstat och undergräver därmed demokratin.

”Det kan övervägas att införa solidariskt betalningsansvar mellan makar alternativt inom familjen för skatter och avgifter.”

(Socialdemokraten Harald Fälth i Svenska Dagbladets ”Brännpunkt” 15/12 1981.)

Upphovsmannen till detta horribla förslag är inte vem som helst på socialdemokratisk sida. Harald Fälth är utredningssekreterare för den socialdemokratiska riksdagsgruppen, och han tillhörde den ”expertgrupp” som utarbetade det aktuella skatteförslaget.

Efter ett eventuellt (högst eventuellt, må vi hoppas) socialdemokratiskt maktövertagande i höst tillhör han den krets av politiker, som kan antagas göra en snabb karriär och få stort inflytande. Han är en av de tyvärr ganska många radikala socialister inom den svenska socialdemokratin som i sin åskådning närmast påminner om Tony Benns meningsfränder inom Labours vänsterflygel. Ur det uttalande av Fälth, som citerats ovan, blåser en kall fläkt från Östeuropa. Det är inte svårt att föreställa sig vad den andans barn kan hitta på om de skulle få i sina händer den samlade politiska och ekonomiska makt, som skulle följa med systemet med fackföreningsfonderna.

Ty Fälths förslag innefattar inte bara solidariskt familjeansvar för skatt utan även kollektiv bestraffning av familjen som helhet vid skattebrott. ”Avgifterna” vid tex vårdslös deklARATION är bara en hövligare beteckning på vad som tidigare med sitt rätta namn kallades böter. Egentligen är ”avgifterna” ekonomiska straff. Man kan då fråga sig hur långt Fälth vill gå i denna socialistiska bestraffningsprincip, där familjen i sin

helhet skall fungera som gisslan gentemot statsmakten. Skatterättsligt och socialrättsligt behandlas numera ogifta samboende i en mångfald hänseenden på samma sätt. Skall de också föras in under det solidariska betalnings- och avgiftsansvaret?

Är det hopplöst att erinra Fälth och hans meningsfränder om några rader i det diktverk, Fänrik Ståls sägner, som nyligen av österifrån inspirerade krafter parodierats i form av en sk musical. I "Landshövdingen" säger den svenska ämbetsmannen till den ryske generalen:

"Här är vår vapenlösa trygghet än,
vår lag, vår stora skatt i lust, i nöd;
er härskare har lovat vörda den,
den vädjar till hans stöd.

I den, sen sekler ren, det stadgat stått:
att, bryter en, all skuld är endast hans,
att mannen böter ej för hustruns brott,
ej hustrun för sin mans."

Att detta är principer, som måste hållas heliga i en demokratisk rättsstat – vad brottet sedan än gäller – tycks Fälth inte förstå. När han inte kan se någon möjlighet att med vanliga skatterättsliga regler driva igenom den extrema ekonomiska utjämning, som fortfarande är socialdemokratins huvudsyfte i skattepolitiken, skriker han på polis och straff "utan förbarmande".

Generalklausulen

Man förstår då hans förtrytelse över att den nu gällande generalklausulen redan har "visat sig oanvändbar". Det är nämligen så illa att "i samtliga de ärenden om förhandsbesked som riksskatteverket hittills har prövat har man förklarat att klausulen inte varit tillämplig".

Nu kan man – med någon strävan för objektivitet – också tolka detta så att klausulen egentligen varit obehövlig så länge man vill hålla sig inom rättsstatens ram. Kanske förhåller det sig så att ytterst få skattebetalare manipulerar med rättsliga skenkonstruktioner, och att sådana konstruktioner någon gång används sker det i regel i sammanhang med straffbara förfaranden dvs skenförfarandena kommer i bakgrunden.

För att hjälpa Fälth på traven i hans bekymmer över den oanvändbara generalklausulen ges här ett förslag till en socialistisk generalklausul: "Varje rätts handling ägnad att ge den skattskyldige lägre skatt än vad taxeringsnämnden avser skäligt skall förklaras ogiltig".

Därmed skulle medborgarna föras tillbaka till den undersåtliga nivå, där 1600- och 1700-talens sk polit(ordnings)håll dem. Parallellen med modern socialistisk skatterätt och skattesystemet 1600-talets enväldsstat blir än klarare om man erinrar sig att enligt 1600-talets skatterättsliga åskådning skulle skattebetalaren endast få behålla så mycket av guldens avkastning att det räckte till nöd torftig försörjning för honom och hans familj.

Vi kanske kommer tillbaka dit igen. För några år sedan framfördes från socialdemokratiskt håll den tanken om grundprincipen för skatterätten borde vara att *all* inkomst egentligen tillhörde det allmänna och att vad den skattskyldige fick behålla rätteligen var ett medgivande från det allmänna om bidrag till personliga utgifter. Eftersom socialdemokraterna proklamerat att de tänkte taga oss ur den nuvarande krisen genom höjda skatter är det inte otroligt att vil

se nya härresande socialistiska principföreslag på skattepolitikens områden.

Men kollektivt straff- och skatteansvar, generalklausuler med godtycket i högsätet och skatteuttag till (och över) utplundringens gräns är oförenliga med en rättsstat och undergräver därmed demokratin. Folkstyret måste bygga på medborgarnas frivilliga och spontana lojalitet gentemot det allmänna. Med tvånget som huvudprincip kan demokratin inte fungera. Då förvandlas medborgaren till undersåte – och reagerar därefter.

Det är märkligt att socialdemokraterna med sin en gång starka och levande känsla för demokratins ideal och förutskattningar inte har förstått hur illa den svenska rättsstaten och därmed den svenska demokratins förmåga att fungera skadats genom deras skattepolitik.

Sveket

Det är än märkligare att mellanpartierna våren 1981 svek den sedan länge gemensamma borgerliga synen på skattepolitiken och kapitulerade för de socialdemokratiska kraven – och detta sedan man strax dessförinnan enats inom den dåvarande trepartiregeringen om en skattereform som motsvarande 1979 års vallöften och regeringsförklaring samt offentligen framlagt förslag till en sådan reform. Motiveringen var att det vore bättre att få socialdemokraternas stöd till en halvdan reform än att riskera att en riktig reform revs upp av socialdemokraterna efter en eventuell valseger för dem. Men det är just sådant som väljarna med vallöften ringande i öronen och "fribrev" på villaräntorna i händerna betraktar

som politisk feighet och trolöshet. Respekten för demokratin förutsätter respekt för politikerna – något som mellanpartierna redan fått demonstrerat i SIFO-mätningarna och torde få känna av på allvar i valresultatet i höst.

Orsaken till den djupa indignationen mot mellanpartierna är helt enkelt att ett så uppenbart svek av vallöften, som givits i så kategorisk form, kränker rättssäkerheten. Ty denna är intet annat än möjligheten att planera och handla på säker grundval av rättsregler, som man kan lita på kommer att gälla. Utan denna säkra grundval blir människorna rådvilla och känner sig hjälplösa.

Beskattningen av villor

Budgetministern Rolf Wirtén försäkrade visserligen förra våren att "bara de" som hade avdragsrätter på sina villor på nivån 60 000:– kronor och däröver skulle drabbas av skattehöjningar. Längre sträckte sig alltså inte fribrevet – fast det stod det ingenting om i dess text. Dessutom var det ju relativt få som kunde beröras – några 10 000-tal personer, talades det om från regeringshåll. Däröfver vet vi emellertid ingenting förrän "reformen" är klar i alla sina detaljer och finansieringsfrågan löst. Och även om de diskriminerades antal skulle stanna vid 40 000–50 000 gör det inte trolösheten mot väljarna mindre. Wirténs försvar på den punkten påminner snarast om historien om inbrottstjuven, som bad domaren, när straffet skulle bestämmas, att tänka på hur litet han stulit, när han kunde ha tagit så mycket mera.

Inte heller är försvaret, att det rör sig om människor som utnyttjat avdragsrät-

ten på ett sätt, som egentligen innebär ett missbruk, hållbart. Rättsregler är gällande rätt, och även noll-taxeraren håller sig inom ramen för rättsordningen, när han utnyttjar avdragsrätten. Att denna rätt ibland haft orimligt fördelaktiga konsekvenser är inte hans utan statsmakternas fel. De har inte velat eller kunnat vara tillräckligt förutseende och handlingskraftiga beträffande skatteprogressivitetens och inflationens samlade effekt.

I debatten kring avdragsreglerna har också antytts från regeringens (och givetvis från socialdemokraternas sida) att de som skaffat sig så stora villaränteavdrag som 50 000–60 000 kronor och däröver verkligen får skylla sig själva, när de tagit på sig så höga utgifter. Om de inte kan misstänkliggöras för dålig moral, så har de åtminstone visat dåligt omdöme.

Därmed är man inne på frågan vilka som hamnar i den halverade avdragsrättens rävsax. Industridirektörer och storgodsägare? Näppeligen! Har de kapital och kan betala räntorna med sk notariatlån drabbas de inte alls. Det typiska fallet är snarare de båda högskoleutbildade makarna, som *till varje pris* måste skaffa sig en bostad i en region, där de båda kunnat få arbete som någorlunda motsvarar deras specialutbildning, dvs oftast i våra storstadsområden. Men lägenheter finns inte att få – har man inget att byta med måste man köpa villa. Sedan början av 1970-talet har villorna stigit våldsamt i pris, och räntorna har blivit oerhört be-

tungande. De båda makar vi här tänker på har måst bestämma sig: antingen köpa dyr villa i en storstadsförort och lämpligt jobb eller billigare bostad på en mindre ort och sämre jobb. Eftersom de båda som sagt, hade högskoleutbildning följande därmed behovet att flytta och söka sig till de rätta arbetsuppgifterna. De har under senare år kunnat taga med sig en eventuell realisationsvinst på en villas en ny villa allt efter som de avancerat i sina yrken och flyttat inom storstadsregionen. Men nu sitter de där med räntan på, säg 40 000–60 000 kronorsnivån och väntar med andan i halsen på hur våra skatteproposition skall se ut i detaljerna (hur den skall finansieras (blir det en högre oljeskatt?) liksom, på längre sikt hur räntan skall utvecklas, hur stor inflationen blir etc. På detta hänger deras ekonomiska existens. Skall de tvingas att förr eller senare sälja villan med en ruinerande förlust, kanske flytta från regionen och söka sämre jobb någon annanstans?

En sak vet de. Till skillnad från andra får de ingen skattesänkning! De kanske rentav tycker att de inte har förtjänat att bli behandlade på det sättet. De kan också ha rätt att tycka att i en rättsstat inte politiken bedrivs så att vanliga och derliga och hårt arbetande människor skall tillfogas psykiska lidanden i väntan på att konsekvenserna av "en under natt" så småningom skall taga form som definitiva rättsregler, som man kan leva efter.